Нобатгулы Режебов

«ХАЛАЛ ХАЗЫНА»

/комедия/

Гатнашярлар:

1. Хажы Хоррам - кәрендечи дайхан,
2. Гырнак - аялы,
3. Шажа - гоюн чопан,
4. Бегҗе сарван,
5. Байжа - үчүси Хажы Хоррамың оглы,
6. Хажарбиби - кәрендечи дайхан,
7. Гөвхер - шепагат бажасы, Хажарың гызы,
8. Шелайын - Нуммат агрономың гызы,
9. Башлык,
10. Ата Хайыт - кәрендечи дайхан,
11. Анна жалай

Вака бизиң дөврүмизде обаларың биринде болуп гечйәр.

БИРИНҖИ ПЕРДЕ

БИРИНҖИ ГӨРНҮШ

Сахнаның төри ак патрак ачылан говачалы мейдан. Хаҗы Хоррам билен Ата Хайыт хүмүрдешип тудуң көлегесинде таңка чайыны ичйәр. Хаҗы Хоррам пелсепе отаряр.

Хаҗы Хоррам. Атам, Худайым Адам ата билен Хова энемизи бехиштден ковуп хак эдипдир! Адам ата билен Хова энемиз бехиштден ковлуп хак эдипдир! (*мөлерйәр)* Мөлерме, ынха сен Айҗәҗек билен бехишде дүшдүң! Учмахда иш ёк, хер гүнүң той-байрам, хер гиҗәң айыш-эшрет! Ишлемән Айҗәҗек билен дөрт-бәш йыл яшаҗак бол! Гызыл җынлы болярсың!

Ата Хайыт. *(өр гөкден гелйюр)* Вәх, мен учмахда ене Айҗәҗек билен яшамалымы?

Хаҗы Хоррам. Учмахдан ковланымыздан-да, гөр, хер ким өйүни, обасыны, юрдуны бехишт этҗек боляр, себәби Первердигәр хер бендесине өз яраданлык гудратындан берипдир. Гөр-ха, нәме эксең, нәме тиксең болуп дур! *(бир гысым топрак аляр).* Серет, садагасы гитдигимиң мәхир-мухапбет болуп ятышына! Худай-да ынха шүй! *(геңлейәр).* Эй-хо, озалкы хөкүмет окудып-окудып Нуммат ялы эшекден агроном эдипдир, мен өмрүме өвреде-өвреде сенден ерҗанлы дайханам эдип билмедим-ов!

Ата Хайыт. Хоррам бай, топрак Худайың банкы дий, хә диейин! Гөр, бир миллион пул атсаң йүз миллион эдип гайтарып дур!

Хаҗы Хоррам. Байлык җаныңы алсын сениң! Узын гүн ериң ичинде гыдырданып би топрагың ылахы мәхир-мухапбетини, керем-кераматынам дуймаямың сен? Гурбаны болайын би ер даглары-дерясы, чөллери-сәхрасы билен Худай, хә, Худай!

Сахнаның солундан Анна җалай, сагындан Хаҗар гелйәр, эгни пилли.

Анна җалай. Хә, Хоррам хусыт, Худай хакында пелсепе отарып, топрак хакында такал окаямың? *(бармак чомалдяр)* Сиз!... билйәңизми, сиз ким? Доймаз-долмаз ханнас сиз! Бәбенегиңизе басып ерими алмасам, Анна җалай адымы чалшарын!

Хаҗы Хоррам хамана эшитмейән ялы, Хаҗар җайран, Ата Хайыт мөлерйәр.

Ата Хайыт. Шепи, үстүмизе дызытдырып дуран нирәниң гүҗүги! (ит болан боляр) хов, хов, хав-хов! Габыр-губуров!

Хаҗы Хоррам. Чүшшш! Үстүмизе дызытдырып дуран-а дагларың арсланы5 дерелериң аждары диерлер! Охо-хо-хов, бумат дагы гаңыршына гайдайсаң өвүлйә кесек атан ялы какындырып, силкиндирип ташлаяр! Аннаҗан, герегиң ер болсун!

Ата Хайыт. *(турҗак боляр, Хоррам саклаяр).* Хов, хов, җалай ханы мени какындырып-силкиндирип ташласана!

Хаҗы Хоррам. *(гыгыряр).* Отур-айт! Өзүңем горкуп отур, сазанаклап, саңңылдап отур!

Ата Хайты. *(дессине ясама горкан боляр).* Аннаҗан, шу горкушым болямы? Я хас гаты горкайынмы?

Хаҗы Хоррам. Загыр-загыр занырдап горк!

Анна җалай. Асыл сиз адамам ойнаҗак боляңызмы? Сизиң ериңизи гаңрып алып, өзүңизи тувмаяк гоярын! *(хашлаяр).* Арман яшулы болыңяз!..

Хаҗар. *(пилини абайлаяр).* Ялак байың ялыны ийип Келек байларда ваңкырҗак болямың, алкаш ювуртсыран!

Хаҗы Хоррам. Хайт, хайт, Хаҗар, акыллыҗа бол! Худайың бозук ясаны саңа бир пилде дүзетдирмез!

Хаҗар. *(топуляр, җалай гачяр).* Бир пилде дүзетмесем габыр-а эдип ташларын! *(икисине күпүрсәп башляр).* Сизденем бир эркек бормы? Сизденем бир түркмен бормы? Башлыкдан горк, сиз! Хелейңизден горк сиз! Сизиң билен уршуп ичими соватмасам болмады!

Хаҗы Хоррам. *(ики голунам гөтерйәр).* Хаҗарбиби, мен-ә эййәм еңлендирин!

Ата Хайыт. Хаҗарбай, сен гит-де бизиң хелейлеримиз билен уршайсана!

Хаҗар. Вай, вай, радикулит болмушлар! Сизде дөвше чыкып билҗек хелей бармы? *(халшлаяр, сынлаяр).* Хава-да, сизе шол хелейлерем көп-ә!

Ата Хайыт. *(алыслара середйәр).* Ох-хо, тәзе башлыгың машыны гелйә-ле… Хоррам, букулайсак нәдер?

Хаҗар. Вай, башлыкдан букуар ялы нәме терс иш этдиңиз?

Ата Хайыт. Дүрс эдйән ишимиз бармы?.. Хоррам бай, мен-ә сени сатып гүнүми гөрерин, сенем өз наҗадыңы гөрерсиң-дә!

Хаҗар. *(сынлаяр).* Әх-әх, тәзе башлыгың янында агрономам бар экен! Шоҗагаз агрономы далап, вежера эдишиме бир томаша кылың!

Голайда машын сакланяр.

Хаҗы Хоррам. Хай, Хаҗарбиби акыллыҗа бол! Тәзе башлыгы сыла!

Хаҗар. Вай, тәзе башлык ол мейит билен бир ай тиркешсе галтаман болаймазмы?

Тәзе башлык, агроном Нуммат гелйәр, эллешип саламлашярлар.

Башлык. Армавериң адамлар!

Ата Хайыт. Араны нә башлыкҗан! Пелек арар, хеңңам арар, эмма Хоррам, Ата Хайыт, Хаҗарбиби арыпдыр дийип эшитмерсиң. *(чай узадяр).* Япон императоры Хирохитоның ичйән чайындан. Өтен йыл өзүм япон дагланыда япон гөзллерине йыгдырып гетирдим. Бир кәсе ичсең Баба Гамбар эдип ташлайяр!

Хаҗы Хоррам. Ики кәсе ичсеңем *(Атаны гөркезйәр)* шуң ялы эдип ташлаяр!

Нуммат сахнаның гырасына барып говачалары сынлаяр, от алып башлаяр.

Нуммат. Ата Хайыт, говачаның ичиндәки сув нәме? Эй, акмак, бир хепде мундан өң мең саңа октябр айының биринде говачаларыңызы дефолясия эдйәс диймәнмидим? Нәме дийип говачаны сува якдың?

Ата Хайыт. *(ясама мүззерйәр)* Хаҗы Хоррам якды… онсоң менем якайдым-да…

Нуммат. Хаҗы Хоррам учутдан товусды-да! Сенем товусҗакмы?

Ата Хайыт. Дагы нәдейин? Худайым маңа акыл-пайхас бермәндир! Энем-атам маңа ылым-соват бермәндир! Онсоң Хаҗы Хоррам нәме этсе - шонам эдйән-дә!

Нуммат. Хаҗы Хоррамың ызына дүшсең бир гүн илден чыкарар, бир гүн…

Ата Хажйыт. Гой, гой, Нуммат! Сен парторкаң каманызм гурҗак болуп кырк йыл ызыңа дүшүп хожалыгымы дагатдым! Худая шүкүр, Хоррамың ызына дүшүп, бай болуп каманызм өз өйүмде гурдум!..

Нуммат. (*Хоррама).* Сен нәме дийип говачаны якдың?

Хажы Хоррам. Нуммат, говача экишине хәким геленинде маңа өңе чыкып гүрле дийип ялбардыңызмы?

Ата Хайыт. Өңки башлык билен өзеленип ялбардыңыз!

Хажы Хоррам. Мен шонда көпүң өңүне чыкып: «Маңа азар бермесеңиз алтмыш сентнерден ак алтын алян» дийип сөз бердим! Нуммат, маңа азар берме, мен алтмыш бәш сентнерден пагта алян!

Хажар. *(бызбыдыкларяр.)* Маңа акыллыжа бол дий Хоррам!

Башлык. *(алыслара середйәр.)* Нурмырат ага, шо-ол ер сүрүп йөрен Кейсе бир зада болды. Машыны мин-де хабар ал, дөвлен болса… дессине уссаны чагырып бер!

Нуммат гидйәр.

Хажы Хоррам. Башлык, гелениң говы болайды, яныңа барайын дийип йөрдүм. Мениң бир теклибим бар…

Саз. Сахнаның ортасы айланяр, чыра сөнйәр.

Авансцена.

Ортаның халкасы айланяр. Доганлар Шажа, Бегҗе, байжа үчүси гүрелшип гелйәр. Олар дил дүвүшйәрлер.

Шажа. Какамыз баядыгча сырныхы чыкяр, гаррадыгыча небси ялмавуз ачяр! Какамыз байлыгың гулы, биз болса какамызың гулы!

Байжа. Хер эдип, хесип эдип, какамыза машын алдыраряс!

Шажа. Ерли-ерден какамызы магтаярыс, өвүп арша чыкарярыс… ялбарярыс-якарярыс, өйкелейәрис, гахар эдйәрис, машын алып берәймесе, якасыны сыпдырмаярыс!

Байжа. Какамыз бир Җигули, гоюберйәс КАМАЗ-ың домкрадыны, БЕЛАЗ-ың домкрадыны!

Бегҗе. Хай, нәбилейин-хов! Биз малың ызында гаррап, габрымыза чопан таягымыз дикилйәмесе биридир.

Шажа. Какамызың өз эмелини уланып, самсыклыга салып уруберйәс даваны!

Бегҗе. *(мөлерйәр).* Самсыклыга нәдип салмалы?

Байжа. Саңа өз болшуң боляр, пайрадыбер агзыңа геленини…

Бегҗе. Бирден мениң келләме акыллы кеп гелсе нәдейин?

Байжа. (өр-гөкден гелен боляр). Падыман халыңа акыллы кеп айдып адамзадың йүрегини ярҗакмы сен?

ИКИНҖИ ГӨРНҮШ

Хажҗы Хоррамың өйи. Доганлар дил дүвүшйәрлер. Саз. Эжҗелери Гырнак хум чәйнеги гетирип басыряр.

Байжҗа. Кака, вий, эжҗе, какамың душманы ким-ай?

Гырнак. Какаңызда душман болмаз! Анха, онуң екинде йигрендиги: Безирген хапхап, Сейит сөведен, Анна җалай, Халлы паң…

Хажҗы Хоррам ювуыпдыр, сүпүринип гелйәр. Шажҗа бегенип какасыны гужҗаклап гөтерйәр.

Шажҗа. Какам гелипдир! Какамжҗан гелипдир! Какамжҗан маңа Мерседес әберйәр! Ичиңиз янсын! *(чагажҗыга өйкүнип, бейлекилере җорт атяр.)* җик, җик!

Байжҗа. *(Шажҗа какасыны ере гоян бадына гөтерип айлаяр).* Какамжҗандан айланайын! Какам маңа Җип алып берйәр, ичиңиз янсын, җик-җик! *(чагажҗыга өйкүнйәр, җорт атяр).*

Ол какасыны гояр ер гоймаяр.

Бегжҗе. Гетир-хов какамы, бизем бир җик-җикләли! *(какасыны гөтерйәр.)* Какамжҗан мениң какамжҗанымдыр! Какамжҗан, маңа форд алып берйәр! (*чагажҗыга өйкүнйәр.)* җик-җик! Ичиңиз янсын!

Олам бейлекилере җорт атяр. Хажҗы Хоррам гең галып огулларыны сынлаяр.

Хажҗы Хоррам. Хов кичгиңе хоррамлар, сиз машыны нәм этжҗек?

Байжҗа. Эжҗемжҗаны яныма миндирип обаның ичинде эйләк ваз! Бейләк ваз! Порс атжҗак!

Бегжҗе. Хай, эжҗем оглы! А мен какамжҗаны яныма миндирип, Авазаның шипалы сувуна дүшүрип, дердине мелхем этжҗек!

Хажҗы Хоррам. *(хайран галяр.)* Бәх-хә, дашары юртлуларың варагыны чыкарып минип, соңам дашыны җәҗекләп сатан машынында порс атжҗага! Пәхей гоңурсы гуллар, сизде буйсанч диен зат болмазмы?

Шажҗа. Сен бизе тәзежҗесини алып бер!

Хажҗы Хоррам. Хах-хах-ха! Күлкежҗе хоррамлар, мен сизе «окаң, окаң, ылым-билим алып Гарашсыз юрдумыза эе чыкып, хериң бир дерәниң шири болуң!» дийип йигрими йыл ялбардыммы? Ялбардым! Харбы гуллукдан гелениңизде мен сизе «огулларым, җүмле-җахан гиңдир, гидиң дүнйә гөрүң, кесби-кәр эдиниң!» дийип өзелендимми? Өзелендим! Мен сизе «обада галсаңыз, сизем мениң ялы Хажҗы Хоррам борсуңыз!» дийдимми? Дийдим!

Шажа. Кака, сен дүнйә дүйн гелдиңмәй? Өзүң өңе дүшүп, окува салмасаң гирип болямай.

Хажы Хоррам. Ханха, уяңыз гирди ахыры…

Байжа. Кака хемме-де оглуны пул билен саляр!

Хажы Хоррам. Ёк, хоррамлар, ёк! Мен Гарашсыз юрдумы җанымдан эзиз гөрйәндирин! Мен бисоват огулларымың дашына доллар долап, Ватанымы алдап билмен! Юрт үчин димломлы надан эмелдардан, бисоват везипелиден элхенч душман ёкдур!

Шажа. Эҗе, сен бизлик диййәң-де, нәме дийип тарапымызы чалаңок!

Гырнак. *(чуң ирония билен.)* Вай, өйүң ичинде сурубериң мерседесиңизи, җипиңизи, мен азар беремок ахыры!

Байжа. Кака, сен бизе машын алып берйәмиң я ёк?

Бегҗе. Дур-хов, энтек какамызы магтап арша-да чыкарамызок ахыры! Мен какама Камазың домкрадыны бир гояйын!...

Хажы Хоррам. Гырнак бай, огулларың порс атып машын минәйҗеклер-ов!

Байжа. Икисинем бичдир кака!

Икиси. *(хамана бичилип барян ялы).* Хей, хей!

Гырнак. Би догман геченлерден ибалы кеп чыкҗак дәл!

Шажа. *(какасының алкымна баряр).* Кака, элли кепден белли кеп: маңа мерседес әберйәмесең мениң этҗек болян ишими билдигиң сен-ә инфаркт, эҗемем паралич боляр!

Бегҗе. Мениң келләме бир дана пикир гелди! *(гыгыряр).* Гениал пикир, ол пикири айтсам кака, сен бизе машынам әберйәң, гелинем әберйәң, института-да саляң! Түвмаяк галяң, кака!

Байжа. *(ювашҗа).* О нәхили пикир-ай?

Бегҗе. *(ювашҗа).* Какамы горкузҗак болянлай… *(какасына.)* Хорк-хов кака, горк!

Шажа, Байжа. Кака, сен я бизе машын әберйәң, я-да…

Хажы Хоррам. Хах-хах-ха! Бедев атам миниш этҗек болсаң, бай-бай җыззың уруп, тойнак саляндыр-а! Балаҗа хоррамлар ише верзиш болмаҗак боляр.

Бегҗе. *(ысгынсыз).* Уввв, келләме ене бир пикир гелди. Хатда бу пикири айтмага-да горкян.

Гырнак. Вай, Бегҗәм о нә элхенч пикир? Нәме этҗек боляң?

Бегҗе. *(самсык йылгыряр).* Нәме эдер? Гөк эшеги минип ене сыгрың ызына дүшерин-дә… уввв.

Байжа. Кака, дүнйәниң пулуны топлап нәме этҗек боляң-ай?

Хажы Хоррам. *(түркана ичякгыч).* Топлап, санап гөржек болян!

Бегже. Какам бизе машын әбержек-ле, йөне эжемизден горкяр. *(догумлы)* Кака, эжемден горкма, биз сениң тарапыңдадырыс.

Хажы Хоррам. *(лахлахлап гүлйәр).* Эжеңизден-ә горкамлк, огуллар.

Шажа. Кака, эжемден горкмаян болсаң әбер-дә машын!

Байжа. *(Шажаның якасындан тутяр).* Сен бизиң агамыз! Сен бизден хас озал дүнйә гелипсиң! Эжемиң-какамың хусытдыгыны билен бадыңа «ахав, доганлар, сиз бир дүнйә инмәвериң, бизиң эжемиз-какамыз Генжим бегденем хусыт!» дийип гыгырайсаң болмадымы?

Шажа. Айрылсанайт, сениң какаң хусытдыр!

Байжа. Сениң какаң хусыт, үстесине эжеңем хусыт!

Шажа. Сениңем эжең-какаң хусыт!

Бегже. *(какасының янына барып, дилдүвүжи әхеңинде).* Кака, маңа жип әберсең, саңа хусыт дийип дуран махлукларың икисинем уруп йыкян! *(Хажы Хоррам ичякгыч гүлйәр).* Эй, бедибагт доганларым! Илки, мени уруп йыксаңызлаң, «какаң-эжең хусыт» дийип! *(өз-өзүни уряр).*

Гырнак. Огулларым, бу гүн Мерседес минип порс атсаңыз, эртир ериңизе чопан тутарсыңыз, биригүн сизе хызматкәр герек бор! А биз огулларымызың ишжанлы перзент болмагыны ислейәрис!

Шажа. Доганлар, эжемизе-какамыза перзент герек дәл-де, гул герек экен! Булара перзент герек дәл-де, байлык герек экен!...

Шажа. Кака, мен дүйнә бакы гелемок!

Хажы Хоррам. Элбетде, менем бакы дәл, сенем! Эмма пикириңиз бакы гелен адамың пикири ялы болмалы! Себәби хоррамлар бакы, себәби ил-улусымых бакы, юрдумыз бакы! Ене бир ёла ныгтаян: байлыгың газанылян вагты боляр, совулян вагты! Газаныбериң, баябериң, байлыгыңызың гара гулуна өврүлип ишләң, шонда байлыгыңыз артып ол сизи бег эдер! Онсоң байлыгыңыз ишләп башлар!

Бегже. *(чагажыга өйкүнип өзи билмезден гыгыряр).* Гырнак гысык, Хоррам хусыт! Гырнак гысык, Хоррам хусыт!

Гырнак. *(өр-гөкден гелйәр).* Нә-ме? Нәме?

Бегҗе. *(горкуп).* Вай эҗеҗан, ичимден айтҗак болдум вели, дашымдан болайыпдыр!

Байҗа. Кака, бизе машын алып берйәңми я ёк?

Шаҗа. Кака, бизе машын алып берйәңми я ёк?

Бегҗе. Кака, шуларың диййән задыны әберйәңмиң я ёк!

Хаҗы Хоррам. *(хашлаяр).* Огулларым, герегиңиз машын болсун!

Үчүси. *(гыгырышярлар).* Яшша, какаҗан, яшша! Эҗеҗан, сенем яшша! *(бөкҗеклейәрлер).*

Хаҗы Хоррам. Шаҗам, саңа Гулмырат Гулбурнуң гызыны алып берйән! Пах-пах КАМАЗ ялы гыздыр, хоҗалыкда иш гоймаз! Бегҗәм, саңа Шалар Гарабайың гызыны алып берйән, пах-пах МАЗДА рефрижаторы ялы гыздыр, өе дөвлет гетирер!

Шаҗа. *(какасының янына барып гулагына пышырдаяр).* Кака, сен маңа машын әбер, мен гыз алып гачып гелниңи мугт дүшүрейин!

Байҗа. Кака, маңа җип алып бермесең…

Шаҗа. Маңа мерседес алып бермесең…

Бегҗе. Маңа форд алып бермесең…

Үчүси. *(хор болуп).* Ериңи Бабадайхан эксин! Гоюнларыны Муса пыгамбер баксын! Сыгырларыңы Зенни баба баксын! Товукларыңы, өрдеклериңи Чоммалтма баба баксын!

Шаҗа. Кака, биз айгытлы карара гелдик: сен хәзир бизе машын әбермесең, эртир әхли байлыгыңы, генҗи-хазынаңы, мал-мүлкүңи бөлүшерис! Биз хем Хоррам огулларыдырыс!

Хаҗы Хоррам. Хах-хах-ха, Хорам огуллары бай боландыр-ов! Пах-пах, чаям дегди, күлкеҗе хоррамларам хезил бер-дов!

Сахна айланып башлаяр, Гырнак гүлйәр хем гыгыряр.

Гырнак. Анха огуллам сизиң пролетар психологияңыз! Өзгәниң газанҗыны пайлашып, бөлүшиң, дагыдың!..

Чыра яняр. Хоррам огуллары чыкгынсыз халда перишан отырлар.

Шаҗа. Ахав, доганлар! «Кака, сениң байлыгыңы алшымыза бир бак» дийип урдук гүпи, дартдык параны! Ханы алян болсаңыз алың-да инди Хаҗы Хоррамың хазынасыны!

Бегҗе. Хаҗы Хоррам җаныны берер, байлыгыны бермез!

Байҗа. *(пархсыз).* Бир бар экен, бир ёк экен. Шавусар обасында Хаҗы Хоррам атлы бир сырных байың үч оглы бар экен.

Доганларың улусы дүррек, ортанҗысы дүндүк, көрпелери дана экен!

Шажа. *(газаплы).* Эй, дана доңуз, гулагың дүйбүне дондурян хәзир!

Бегже. *(отуршыны үйтгетмән).* Бейлеки гулак дүйбүне мениң бир шарпык бергим бардыр-эй!

Байжа. Агаларым, эгер мениң диеними этмесеңиз - икиңизем малың ызында махлуга өврүлип гидйәңиз, себәби какамыз дана адам, нәме этсек дашымыздан дүшүп дур. Икинҗиден онда өзүңе табын эдиҗи бир гудрат бар, үчүнҗиден ол мамла, адалат онуң тарапында!

Бегже. Үстесине, эҗемизем…

Байжа. Хаҗы Хоррамың байлыгыны апармагың екеже ёлы бар! Дессине үчүмизем өйленмели! Өй-лен-ме-ли!!! Ханы онсоң какамыз билен эҗемиз үч гелин бир түнекде оңурдырҗак болуп гөрсүн! Үч гелини - үч апы-тупаны, үч янгы-ялыны, үч сунами - үч торнаданы! Бизем гелинлериң мечевини етирип, еңсесинден от берибермек… хах-хах-ха!

Бегже. Мен-ә өйленмәге йүз пресент тайяр!

Шажа. Мен-ә өйленмәге өтен йылам тайярдым!

Байжа. Ай, ёг-а! Шажа, сен дессинеШелайыны алып гачярсың!..

Шажа. *(өр-гөкден гелйәр).* Шелайын хей мениң билен гачармы?

Байжа. Вай, дагы мен оны алып гачып гетирип берейинми?

Шажа. Вах, мен Шелайынҗаны сөййән, йөне ол чопан дийип мениң үстүмден гүлйәр. Ёгсам бир гезек ошшабам гөрдүм-ле…

Бегже. *(гаты шатланяр).* Ай, ёг-а? Хачан?

Шажа. Секизинҗиде окаяркак…

Байжа. Чагалар багында «гелин-гелинем» ойнадыңызмы?.. Ай, акмак, Шелайын сени сөййәр, сени өзүне бендиван эдибем, үстүңден гүлүп хезилиңи гөрйәр. Шелайын ялы есерже гызлары овсарлажак болсаң, мениң он биринҗи усулымы улан! Назарларыңы чархлап, янып дуран ики саны ашык гөзе өврүлип, алкымына барып, *(гөркезйәр).* элҗагазындан тутуп бир силксең, гуҗагыңа долар! Шол бада анына-манына бермән үч-дөрт ёла огшасаң, соң сени гөренде тумшуҗагыны гөтерип огшашҗак болуп дуран Шелайының бардыр!

Шажа. Шелайын саңа Анна жалайың гызыдыр-а, чем гелен билен ошшашып йөрер ялы! Охо-хо-хо! Шелайын - хүйрлериң хүйри, перилериң периси! Шелайын бир гудрат билен дөрәен гыз!

Байжа. Хә, хә, шейдип Шелайындан култ, керамат ясабер, бир гүн сежде эденде маңлайыңа депер!

Шажа.Эй, быкгадан чыкмадык хекгежик, сен асманың алгыр бүргүдине ав өвредйәмиң? Хәзир, Шелайынжана баш салып күрте гедиршиме бир бак! *(гидйәр).*

Байжа. Сен кими сөййәң? *(Бегже сес-үйнсиз мөлерип дур).* Вай, багтыгара сениң сөййән гызыңам ёкмы?

Бегже. Жук.

Байжа. Дүйшеңе ким гирйәр.

Бегже. *(атылып туряр).* Гөвхер гидйәр.

Байжа. Бар онда Гөвхериң гулпагындан тут-да дүйшүңден согруп гайт…

Бегже аңалып дур, ортадакы халка айланяр.

Авансцена

Салланып сейкин басып Шелайын гелйәр, букудан Шажа гүлүм-ялым болуп чыкяр.

Шажа. Шелайын, салам!

Шелайын. Сен нәме йөне мени гаравуллап йөрсиң?

Аңырдан гелйән Байжа агажа дуланып олары сынлаяр.

Шажа. Дагы мен нәдейин? Сени гөрүп дурмасам, хүвләп өе сыгамок, дүвләп оба сыгамок! Мен сениң ышкыңда дәлирәп дүзе чыкдым!

Шелайын. *(жакжаклаяр).* Өңүнде-де бир сүри гоюн!.. Вай, гара маңлайым, гөр-ле маңа хайсыдыр бир чолук ашык болуп йөрмиш.

Шажа. Чолук дәл-ов, мен эййәм баш чопан болдум!

Шелайын. Асыл баш чопан болдум дийсене! Сен Хоррам хусыдың гулы! Хей Шелайын гулы, үстесине-де чопаны сөерми?

Шажа. Шелайын, сен чопан билен оюн этме! Хыдыр ата киме душяр? Малжанлы халал чопана душяр! Биз йүз йигрими дөрт мүң пыгамбериң гылла яры чопан!

Шелайын. Ховва, какаңа мүлкүне Кәбәм дийип сежде эдип, хажы боланмыш! Сенем Хыдыр ата душячаң малың ызында холтулде-де йөр!

Шажа. Чопаның нәме кеми бар?

Шелайын. Сениң нәме артык задың бар? Димломың бармы? Ёк! Машыың бармы? Ёк! Вах, вах-эй, сениң өзбашыңа шарңылдап дуран жайыңам ёк!

Шажа. Мениң алавлап дуран йүрегим бар!

Шелайын. *(гүлйәр).* Алавлап дуран йүрегине гара таңканы гой-да чайыңы гайнат, газаныңы атар-да чопан чорбасыны бишир!

Шажа. Шелайын, сен ислесең бакып йөрен малларым диплом-да, машын-да, көшк-де боляр!

Шелайын. Оны сен исле! *(Байҗа гоюн болуп мәлейәр, Шелайын гүлйәр).* Етевери, мерседесиң сигнал берйәр.

Шажа. Шелайын, сен акыллы гыз, сен маңа йүрежигиңе барян пынхан ёлы гөркез, мен сениң гөвнүңи авлап, бармажыгыңа той йүзүгини отүреийн!

Шелайын. Мен акмак гыз…

Шажа. *(бегенчли)* Охо-хов, онда голумдан гол сал-да, мени гөни ЗАГС-дан гечир! Хер эт, хесип эт, йөне мени сыпдырайма… *(Шелайын гахар эдип чиңерилип бакяр, Шажа яплап).* Китапдан оканымы айтдымлай…

Шелайын. *(йылгырып).* Вай-вай мени гүлдүрдиң-ов…

Шажа. Шелайын! Шелайын! *(янына баряр, ол Байҗаның өвредиши ялы гызың гөзлерине дикан бакып)* Шелайынжан! *(элинден тутяр, гөвреси галпылдап сандыраяр, Шелайын онуң мейлини билйән ялы элини силкип алып, гөз гүлдүрип гидйәр).* Эй, Аллам, мен Шелайының элжагазындан тутайдым-эййй! *(танс херекетлерини эдйәр).*

Байжа. (букудан чыкып, Шажаны сынлаяр, башыны яйкаяр, зала). Бай-бов, Шажа орта асырларың ашыгылай!..

Шажа. Шелайын икимиз хакыкы ашык-магшук!

Байжа. Шелайны икиңиз еди йыл ахы-перят дартып сөйшерсиңиз! Еди йылда Хоррамам сени мәләп йөрен махлуга өвүрип ташлар!

Шажа. Он еди йыл сөйүшмәге-де разы мен!

Байжа. Хажы Хоррамың байлыгы нәме?

Шажа. *(аңк боляр).* Шелайынжан барка байлыгы башыма япайынмы? Шелайынжан мени сөййәр!

Байжа. Шелайын сени сөййәр! Оны эле салжак болсаң мениң он единжи усулымы улан! Дессине жорасына лак ат, габанжаңлык дуйгусына от бер! Нәдерсиң, Шелайын, «дат-бидат, эжеңи савчы уграт!» дийип отлы көйнек гейәер!

Шаҗа мөлерип бакяр, Байҗының теклибини аңында айлаяр, олар йөрәп гидйәрлер.

ҮЧҮНҖИ ГӨРНҮШ

Оба амбулаториясы… Ол Шелайын билен доңдурма иййәр. Гөвхер айнадан середйәр.

Гөвхер. Хай-ха, порс атып ёла сыгман Шаҗа чопан гелйәр. *(гүлйәр).* Ожагаш чопаны ойнап үстүнден гүлшүме бир томаша кыл!

Шелайын. Вай, алланәме огланы ойнабермек бормы гыз?

Гөвхер. Олар ялы наданы ойнап рысва этмелидир! Гөр-ха, обамызың огланларыны! Бирниҗеси бай болҗак дийип гайры юртлардан чыкса, бирниҗеси машын чапышдырып кирейде гарк какяр! Бирниҗеси фирма ачып, байлыгың ызында сер-сепил болса, бирниҗеси машының ызында серменип йөр! Обамызың гүл ялы гызлары болса оларың ёлуна гарап отыр. Сынла, оңа Худайым Гөроглынқңкы ялы гөвре, кадды-камат берипдир, ол болса йигрими бәш яшап гызлара лак атмаыдырам өйденок.

Шелайын. *(овсуняр).* Шаҗа бири билен халашып йөрен болса билдиңми гыз?

Гөвхер. *(җакҗак гүлйәр).* Шаҗа чопанмы? Ваей, о наданы гөзүни ачып гөрени гоюн-гечи! (бирден Шелайына сиңе бакяр). Вай, ол ким билен халашып йөрмиш?

Шелайын. *(нәз-керешмели).* Белки, мениң билен халашып йөрендир…

Гөвхер. Гойсана гыз, машыны ёк, дипломы ёк, хатда җайы ёк наданы сен сөермиң?

Шелайын. Җораҗан, сөйги көр, сөйги кер, сөйги лал дийип эшитмәнмидиң?

Гөвхер. *(өр-гөкен гелйәр).* Ваей гыз, гоявери! О ханнаслара гелин болсаң гараваш-гырнак эдип ташлаймазлармы?!

Шелайын. Гырнагам болсам… бай өйүң гырнаг-а борун!

Гөвхер. А гыз, мени ойнап отырмың я чындан сөййәмиң?

Шелайын. Чындан!

Гөвхер. Шаҗа-да сени чындан сөййәми?

Шелайын. Шаҗа-да мени янып-бишип, ода дүшүп сөййә! Вай, етип гелйә, мени бир гөрмесин! *(ички җая гирҗек вагты).* А гыз йөне ойнайҗы болайма! Деррев уградып гойбер!

Шажа гелйәр, ики бака йөрәп хованы ысгаяр.

Шажа. Пах-пах, делже пери-пейкериң мүшки энвер ысы бейхуш эдип баряр-ов! *(графинден стаканы долдурып башына чекйәр).* Овүф, Олдум-ов!

Гөвхер. Шажа, ханы салам-хелигиң?

Шажа. Вай, мен саламам бермедимми? Гөвхер гыз, оваданлыгың үчин бир салам! Акыллылыгың үчин ики салам! Асыллылыгың үчин үч салам! Короче саңа еди салам!

Гөвхер. *(сынлаяр).* Шажа, саңа нәм боляр?

Шажа. Гөвхер гыз, мен бир гурсагыңа аташ атылан түвелей! Мен бир ышка акыл-хушуны алдыран дәли межнун! Гөвхержан, ынанмасаң жынлырап гөркезейин, ынанмасаң пырланагада шужагаз ерде өлүп гөркезейин! Ловлап, гүвләп янып дуран торнадо мен!

Ички жайда Шелайын нәз-керешме эдйәр.

Гөвхер. *(гүлйәр).* Асыл агзыңдан аташ чабырап, гулагыңдан-бурнуңдан түссе зогдурылярам дийдим-ле! Сен онсоң киме ашык болуп йөрсиң?

Шажа. Обамызың иң овадан, иң эйжежик, иң нәзенин гызына ашык мен! Олар ялы гыз жүмле-жаханда бир ёк, мегер түкениксиз әлемлерде хем ёкдур!

Шелайын өз васпы эдилйәндир өйдүп ички жайда болмажысы боляр.

Гөвхер. *(есер йылгыряр).* Бей, аллажанларым, Шасувар обасының иң овадан, иң эйжежик, иң нәзенин гызы ким болуп билеркә? *(дикан бакяр).* Вай, сен Дөвха Хоммадың гызы Айжемалжана ашык болдуңмы?

Шажа. *(өр-гөкден гелйәр).* Ай, Гөвхер гыз, бриллиант гыз, алмаз гыз, мен саңа нәме яманлык эдипдирин!

Гөвхер. Вай, обамызда Айжемалдан овадан гыз бармы?

Шажа. Айжемалданам овадан гыз бормы? Мениң сөййән ярым - хүйрлериң хүйри, мелеклериң мелеги! Ол бир бакышда жаныңы аляр, ене бир бакышда жан берйәр! *(ички жайда Шелайын айнаның өңүнде эрәп-акяр).* Мениң эйжежик ярымдан күкейән мүшки-энвер башымы сәмедип, аклымы чашырып баряр! Эй, Аллам! Мең перизадымың йүрежигиниң гүрсүлдисинем эшдип дурун! Диңле! «Шажа, Шажа, Шажа!» дийип гүрсүлдейәндир! ЭЙ, Аллам, аршда-күрсде бар болсаң, ашыклары ялкар болсаң - душур мени хүйр-мелегим билен! Ёлуна Хажы Хоррамың бир өвежи, ене

бир өвеҗи, ене бир өвеҗи! *(Шелайын сүйнүп-саркып болмаҗысы боляр).* Короче, еди өвеч!

Гөвхер. Хай, Хоррам хусыды тоздурдың, дуравери! Ай, хак ашык, хүйр-мелек ярың билен мен душурайсам, серпайым нәме?

Шаҗа. Ширин җаным, дин-иманым, гечмишим-гелҗегим сениңки болсун! Гөвхерҗан, галан өмрүмде сениң гулуң борун! Ёла чыксаң - шопурың мен, аҗыксаң ашпесиң мен! *(дызына чөкйәр).* Учмахы наз-ныгматы агзыңа тутуп, бийрин!

Гөвхер. Бол, гөзлериңи юм-да Худая мынаҗат кыл, гөзлериңи ачарсыңам велин гашыңда магшугың дурандыр.

Шейда Шаҗа билен душурар өйдүп элнвлейәр.

Шаҗа. Гөвхерҗан, еди йыл бәри Худая мынаҗат кылып йөрүн, ахыры Худайҗан мынаҗатымы эшидипдир. Магшугым мениң гашымда дур. Гөвхерҗан, мен сени сөййән!

Гөвхерем, ички җайдакы Шелайынам серпмеден гайдана дөнйәр.

Гөвхер. Нә-ме?.. Нәме дийдиң?

Шаҗа. *(дызанаклап сүйшйәр).* Гөвхерҗан, мен сени сөййән! Эгер сөйгими рет этсең, ынха инфаркт болуп өлдүм, ынха паралич болуп өлдүм!

Ички җайдакы Шелайын доңдурмасыны гачыряр, сеси гелйәр, ол зордан отургыҗа чөкйәр.

Гөвхер. *(ички җая).* Пиш! Пиш-ә! Шаҗа, сен нәмелери самахыллап дурсуң?

Шаҗа. Гөвхерҗан, гара башым саңа гурбан болсун! Секиз йүз гоюн, йүз алтмыш алты сыгыр, мүң дүрли гуш, ондан башга-да Хаҗы Хоррамың өмрүне газанан байлыгы сеңки болсун!

Гөвхер. Шаҗа, шаҗа, сен-ә бир гөзли көр экениң, сен-ә бир адамсыпат җанавер экениң!... Сениң ышкыңа дүшүп, янып-бишип мениң җан ляы җорам… *(ярым яш аглаян Шелайын горкяр).* Айҗемал сен дийип өртенип йөр, хей мең өз җорамың ышкына каст эдеринми?! Шаҗа, шаҗа акмак болма, ет Айҗемалың янына! Айҗемал сен дийип янар отлы Лейли болуп йөр!

Шаҗа. *(мөлерйәр).* Сен чыныңы айдямың, Гөвхер җан?

Гөвхер. *(чына беримсиз яңсы билен).* Вей, мен обаның лукманы болуп ялан сөзләринми? Етевери, гидевери, сени обамызың иң овадан гызы сөййәр!

Шаҗа. Айҗемал сөйсе, Айҗемалы сөйәймейәсми? Биз бир чопан адам, бизе чалт болҗак магшук герек! *(гидйәр).*

Гөвхер. Эй, Аллам, чопаның шейдип йөрсе, дипломлыдан нәмә гарашҗак!

* * *

Айҗемал чуң креслода гайма гаяр, телефон җырлаяр. Җаң эдйән Гөвхере пистолетин ышыгы дүшйәр.

Гөвзер. Айҗемал, салам!

Айҗемал. А гыз, сен гүде нәче ёла саламлашяң?

Гөвхер. Якамы бeҗерип болянчаң гүнде оң ёла җаң эдип, он ёла-да салам берерин.

Айҗемал. Якаң тайяр, гел-де алып гидибер!

Гөвхер. Йүз яшша, җораҗан! Хакының уҗундан пака бир «хак ашык» иберйән!

Айҗемал. Нәме? Хак ашыгы башыма япайынмы мен?

Гөвхер. Вай җораҗан, акмак ашыкдыр-да, ойнап, үстүнден гүлүп гоңшың Ширишекериң үстүне ёллап гойюер! О нетиказаны ойнап-ойнап ит масгарасы эделиң! Ол ганым йүрек җеллады җан ялы җорамың җигер-багрыны парчаландыр! Өзем ким дий? Малының ызында моләп-мәләп йөрен Шаҗа чопан!

Саз. Айҗемал эсли гүрелшип, турбканы гойяр, соңра Ширишекере җаң эдип, эсли гүрлешйәр, бирден онуң гөзлери хөвленйәр. Ол гапыдан гелен Шаҗаны гөрйәр.

Шаҗа. Айҗемал! *(эзизләп айдыма өвүрйәр).* Ай-җе-ма-ллл!

Айҗемал атылып туруп онуң янына баряр, мөлерип сынлаяр.

Айҗемал. Дур, дур, дур! Сен җынлымы? Сен серхошмы? Сен…

Шаҗа. Айҗемал, мен хак ашык, хак ашык!

Айҗемал. Бай-бай-ов, сен асыл дәлирәп дүзе чыкан ашык ялы-ла? Ханы эйләк йөре, *(Шаҗа йөрейәр)* эйләк диеним бейләк дәл, бейләк йөре! *(Шаҗа йөрейәр).* Бейләк диеним эйләк дәл!..

Шаҗа. Айҗемал, башыма овсар сал-да, халан ериңе йөредибер!

Айҗемал. Сага бәш әдим йөре! *(Шаҗа сола йөрейәр).* Сола бәш әдим йөре! *(Шаҗа терсе йөрейәр).* Йүз сегсен градус айлан! *(Шаҗа еди гезек айланяр).* Индем чопан таягыны эгнине ат-да Гаплаңгыра тарап шагом марш!

Шаҗа. Айҗемалҗан, мен хак ашык болуп Гапланғырдан яңыҗа гелдим-дә! *(Ширишекер гелйәр, олары гөрүп алланичигси боляр).*

Шириншекер. Гыйв, гыйв Шаҗа чопан, гиҗелерине мениң дүйшүме гирип, гүндизине Айҗемалларда каңкап йөрмүң!

Айҗемал. Ва, гыз, өвүлйә гөрсем, түммек йыкылып тапан ашыгыма сен ээ чыкып дурмуң?

Шириншекер. Вай, Шаҗа мениң ашыгым-да!

Айҗемал. Сен оны нәдип субут эдерсиң?

Шириншекер. Вай, Шаҗа мени гөренден ала түссе болуп буругсаберер! *(Шаҗаны өзүне өвүрйәр, Шаҗа түсселәп башлаяр).* Серет, уфледигим гүпбе-гүпбе яныберер! *(Шаҗа хер хили ышык гойберилйәр, ол янян ялы боляр).*

Айҗемал. Шаҗа мениң ашыгымдыр, мени гөрсе *(Шаҗаны өзүне өвүрйәр).* бар-бар багырыберер! Бол, багыр! *(өкҗеси билен аягындан басяр).*

Шаҗа. Бар-бар багырдым-эй, бар-бар-эй, яр-ярэй!

Шириншекер. Шаҗа мени гөренден *(өзүне өвүрйәр).* увв-увв-увлаберер!

Шаҗа. Уввв, увввв, Ширин-оввв, шекер-оввв!

Айҗемал. Шаҗа мени гөренден *(Шаҗаны өзүне өвүрйәр).* дириң-дириң бөкүп танс эдиберер!

Шаҗа. *(танса башлаяр).* Дириң-дириң Айҗемалҗан, дириң-дириң Шекерширин!

Шириншекер. Шаҗа мени гөренден *(Шаҗаны өзүне өвүрйәр).* айдыма зовладыберер!

Шаҗа. *(зала)* Екеҗе гызың дырнаҗыгына зардым, бол бол, Шаҗа гул, тутуш харемханалы болдуң!

Шаҗа айдым айдып танс эдйәр.

Бириң айым, бириң гүнүм,
Бириң ләләм, бириң гүлүм,
Шаҗа чопан багтың чүвмүш,
Гелди гүнүң, гелди гүнүң!

Бир янымда Айҗемалҗан,
Бир янымда Шириншекер,
Бири маңа гөз гүлдүрсе,
Бири галам гашын какар!

Шаҗа энтек гөрүлмедик танс ойнаяр, гызларам оңа гошуляр.

Шаҗа. *(Айҗемала)* Мисс Шасувар, *(Ширинщекере)* мисс Шасувар!

Шаҗа сувар ышка сувсар,
Хасса! Хасса! Хасса яр!
Болдум гызлаң ышкында -
Дүнйә белли мас-гара-баз!
Мас-га-ра-ба-а-а-азззз!

Айҗемал. Шаҗа, сен бизиң хайсымыза ашык?

Шаҗы. Гызлар, гызлар, вай мен сизиң икиңизе-де ашык!

Ширишекер. Ёк, бирден биримизи сайла!

Шаҗа. *(айдыма зовладяр).* Татарда Зөхреҗан, Багдатда Махым,
Саңа гөвүн берсем онда яр аглар.
Ширишекер, сен бир асманда айым,
Саңа гөвүн берсем Айҗема-ллл аглар!

Ширишекер. Онда икимизем сени терк эдерис! Бол халаныңы сайла!

Шаҗа. *(Айҗемала бармак узадяр).* Мен сени сайлаян! *(дессине Ширинщекере дөнйәр).* Сен диеним сен боляң! *(Ширинщекере бармак узадяр).* Сен диеним сен, сен диеним сен, гошмак мен, деңдир - мен ышк - дүнйәсиниң солтаны!

Айҗемал. Ёк, сен я Ширишекер дий, я Айҗемал.

Шаҗа. Ширишекерайҗемал! Айҗемалшириншекер!

Ширишекер. Сен я мени, я Айҗемалы сайла, ёгсам… гидйәс…

Шаҗа. *(ходанбәрси боляр).* Онда гызлар эйләк йөрәң! (*гызлар йөрейәр).* Эйләк диеним бейләк! *(терси гөркезйәр).* Бейләк диеним эйләк!.. Ёк гызлар, болмаяр! Мен сени гоюп сени сайласам дүндүк борун, эгер сени гоюп сени сайласам дүррек борун! Говусы гызлар, өзүңиз мени сайлайың! Мен ортада гөзлерими юмуп дурян, хайсың халысалла сөййән болсаң, додаҗыгыңызы мөхүр эдип яңагыма басайың!

Айҗемал. Ынха, мен халысалла сөййән! *(саг яңагына чаляр).*

Ширишекер. Ынха саңа мөхүр! *(сол яңагына чаляр).*

Айҗемал. Индем йүз сегсен градус өврүл-де Шелайынҗаның янына бегом марш! Эгер, Шелайынам сөйгиңи рет этсе…

Ширишекер. Гапланңгырдан, улы Үңүзден бәрде дуружы болайма!

Шаҗа. *(өр-гөкден гелйәр).* Вәх, би нә гызлар?!

Икиси биле. Акмак, сени Шелайын сөййәр!

Шаҗа. *(самсыклыга салып).* Шелайын сөйсе Шелайыны сөйәймейәсми? Чау, гудбай гызлар!

* * *

Гүлүп гидйәр, гызлар гүлүшйәр, чыра сөнйәр.

Гамгын сөйги сазы. Шелайын гама батып отыр. Чопанлыга салып Шаҗа гелйәр.

Шаҗа. Шелайын! Ше-ла-йын! Мен сениң ышкыңда Огуз ханың мөҗеги ялы гызыл от, гөк-ялын янып йөрендирин! Мен сениң ышкыңда Мерапи вулканы ялы агзымдан аташ чабрадып йөрендирин! *(янына баряр).* Эгер мени сөймесең, ах уруп агзымдан аташ сачып Нуммат какамың план җайыны якып-яндырып гойбәрин! *(дикан бакяр. Шелайын илки саг, соңра сол яңагына елмейәр).* Бәх, элҗагазыңдан айланайын, бу яңагыма-да ур, кемсинмез ялы.

Шелайын. Яңкыҗа сөзлериңи хәли киме айтдың?

Шаҗа. *(гүлйәр).* Хә, йүрежигиң гыйым-гыйым болайдымы? Ички җайда гизленип ийип дуран доңдурмаң зәхере дөнәйдими?

Шелайын. *(дергазап).* Асыл сен мениң ички җайдадыгымы билип, дызыңа чөкүп ышкы сөзлери Гөвхере айтдыңмы?

Шаҗа. Хавва, мен Гөвхер гызың гашында дызыма чөкүп, Гөвхер гыза бакып Шелайынҗана ышкы сөзлерими айтдым!

Шелайын. Онсоң нәме этдиң?

Шаҗа. Онсоң Гөвхер мени ойнап, Айҗемалың янына ёллады. Айҗемал билен Ширишекерем кейп эдип ойнап-ойнап сениң яныңа ёлладылар! Бай-бай гызлар мени хезил эдип ойнадылар-ов!

Шелайын. Себәби сен ойнатгы!

Шаҗа. Шелайын, гызлар ойнаса шейле бир хезил болян экен! Кичиҗик чаганы кишшик-кишшик кишшикләп гөге зыңып-гапып ойнайшың ялы, бай-бай йүрежигим гөнендов!

Шелайын. Ёк, бол самсык, ойнатгы!

Шаҗа. Гойсана Шелайын, мен гызлар билен ствжировка гечдим. Мен гызлар билен репетиция этдим! Мундан буяна саңа

лак атышыма-да, сөйги сөзлерини айдышым-да дүйбүнден башгача бор! Йүзүм болса йыртылды, йыгралыгым болса гүмүни чекди!

Шелайын. Ханы инди өзүңем гүмүңи чек!

Шажа. Хош Шелайын, хош! Эртир ене жораң билен ойнарын дийсең ойналмага йүз пресент тайяр мен!

Шелайын. Гүмүңи чек, чопан дийсе!

Шажа. *(харбыларча честь берйәр).* Есть, ынха гүмүни чекйән Шеллишәм! Гидйәр, Шелайын ызындан гарап галяр. Чыра сөнйәр.

ДӨРДҮНЖИ ГӨРНҮШ

Хажы Хоррамың өйи. Гырнак тәзеже гымматбаха көйнек гейипдир, ол гыммат гейимде өзүни оңайсыз дуйяр. Олар трюмоның өңүне гелйәр.

Хажар. Гөвхержан-да, иши-пишеси эжесини безәп-беслек! Мен ёккам алыпдыр сатыжы хелейлерден. Несибеси ёкдур-да, маңа улы болды. Анха, саңа вели шаплашып дур. Пах-пах, товланып дуран гелин болайдың асыл!

Гырнак. *(көйнеги гаты).* Вай, булар ялы гымматбаха көйнеги товланып дуран геинкәм гейдимми мен?! Жайтылдап дуран гайтарма болсаң көйнек көйнекжан экен!

Хажар. Вай, жайтылдап дуран гелинлең сенден нәмеси артыкмыш! Я улы бай болуп ики миллионлык көйнегем өзүне рова гөренокмы?

Гырнак. Хажар… Хажар гиже-гүндиз газанч дийип серменип, адамдыгымы унудыпдырын мен! Сенем маңа гайтарманың көйнегини гейдиржек! Йөр, чыкареверийин, йүрежигими эзип, жанымы алып баряр!

Хажар. Хә, Хоррам пулуны бермез өйдйәмиң?

Гырнак. Бермез!

Хажар. Шейдип ялбырага-да өңүнден чык, ол-а пулмуш, жаныны бермейәми Хоррам! Хоррам пулуна гысылса, Хажардан саңа совгат болсун!.. Вай, такы-такылап… гидейин-эй, хамырым ажанжыр, соң душарыс

Хажар гидйәр, Гырнак айнаның өңүне барып өзүне серенжам берйәр. Ол Хажы Хоррамың гелйәнини билип, хиңленип танс эден боляр. Хоррам аңалып галяр.

Хажы Хоррам. Охо-хо-хо! Гырнак бай, сен нәдип йөрсиң?

Гырнак. *(нәз-керешме билен).* А сен сынла!

Хаҗы Хоррам. Баяберсек, пулланыберсек дәлирәрсиң-ә өйдйәдим, йөне сен чакымда ир башлаяның ялы-ла?

Гырнак. Байлык!... Пул!... Хей пулдан гайры зады гөрмезмиң сен?

Гырнак җилве ташлап, сүйнүп-саркып ики яна овсунып йөрейәр.

Хаҗы Хоррам. Хай-ха, асыл сен хесерләп йөрениң ялы-ла?

Гырнак. Өтен агшам дүйш гөрүпдирин…

Хаҗы Хоррам. Пыгамберлер ёргуды болсун! Ханы, дүйшүңде нәмеҗик гөрдүң?

Гырнак. Дүйшүмде өзүми гөрүпдирин… Асыл мен *(якынына барып чавуш чакяр).* хелей экеним-ә?

Хаҗы Хоррам. *(мөлерйәр, аңк).* Вәх, сен өзүңи кимдир өйдүп йөрдүң?

Гырнак. *(кесгин).* Мен өзүми азала гошулан ябыдыр өйдүп йөрдүм… Җыкыра гошулан дүедир өйдүп йөрдүм… Хармана гошулан эшекдир өйдүп йөрдүм…

Хаҗы Хоррам. *(ичгин сынлаяр).* Гырнак бай, Гырнак бай, сени дүйшүң алдапдыр! *(Гырнак өр-гөкден гелйәр).* Сен-ә бир товланып дуран гелин экениң!

Олар бири-бирини сынлаяр, Байҗаның сеси, өзи гелйәр.

Байҗа. Э-җа, мен аҗыкдым!

Гырнак дессине өзүни эле аляр.

Гырнак. Геч оглум, нахар салып берейин.

Хаҗы Хоррам. Пәхей, көпей оглуның аҗыкян вагтына бакың-а! Кичгинтай Хоррамың аҗыгып йөрен гүнүне бакың-а! Бар дессине машыны бензинден дойруп гел!

Байҗа. *(мөлерип геңлейәр).* Кака, машын алып бердиңмәй, бензинден дойрар ялы?

Хаҗы Хоррам. Гапыдакы кесерип дуран Җигулы нәме?

Байҗа. Кака, сыгыр бакайын, гоюн бакайын, доңуз бакайын, йө-не… Җигулә бир мүн дийме!

Гырнак. Вай, нерессәм чөрегини бир ийсин-дә!

Хаҗы Хоррам. Җигулә мүнмәге утансаң… ителәп әкитде бензин гуюп гел! Чөреги соң иерсиң!

Байҗа ёкуш гөре-де гидйәр.

Хаҗы Хоррам. Сени дүйшүң алдапдыр Гырнакбикәм! Асыл сен җайтылдап дуран гайтарма экениң-ә!

Байҗа. *(келлесини узадяр).* Кака, бензин пул бер-дә!

Хажы Хоррам. Сандыкда гапҗыгым ятандыр, өзүң алай!

Байҗа гидйәр, Хоррам гөзлерини чархлап Гырнага тарап овсуняр. Байҗа гелйәр.

Байжа. Нәче алайын кака?

Хаҗы Хоррам. *(гыгыряр).* Гапҗыгы билен гөтер, Хоррам оглы! Сандыгы билен гөтер, көпей оглы!

Байжа. *(хайран).* Бех, кака, сениңем элиңи ачҗак гүнүң бар экен-ов! *(гидйәр).*

Хажы Хоррам. *(аялына дикан бакып уграяр).* Асыл сен перизат экениң-ә!

Гырнак. Вай, вай, оварра бол-а! Мен саңа көйнегими гөркезҗек…

Хажы Хоррам. Ёк эдәй көйнегиңи…

Хаҗы Хоррам аялына топуляр. Гырнак «җәхеннем бол» дийип гачяр, гачмалы ерине…

ИКИНҖИ ПЕРДЕ

Хаҗы Хоррамың өйи. Доганларың иши шовланок, оларың лапы кеч.

Шажа. Боланок! Боланок! Шелайынҗан Учмахың ак гушы! Ол мениң окум етерден ёкарда учяр.

Байжа. Хава-да, сениң ялы налаҗедейине Гулбурының Камаз гызам көп!

Шажа. *(гүлйәр).* Пирим-пыррылдак гуран болуп яглыҗа шарпыгам ийдим! Элҗагазындан айланайын-эй!

Байжа. *(от алып башлаяр).* Ай, акмак, вай акмак! «Гызың урдугы Худайың бердиги!» дийип сениң сырных атаң Хажы Хоррам айдыпмы? Хей, Шелайын сени сөймейән болса шарпык чалардымы? Сөймейән болса саңа назар салардымы? *(икисине-де йүзленйәр).* Агалар, җан агалар, *(айна элтйәр).* Сиз өзүңизиң кадды-каматыңыза, гөрки-гөрмегиңизе бакың! Сизиң ялы гөрмегей; чырпынып дуран гуҗурлы чопан барка, гызлар чөпеҗанбитди дипломлыны сөерми? Вах, арман, сизиң суссуңыз пес! Мениң айданымы эдиң-де, гызларың янына гөк ялы гүмүрдәп барың! Дәли деря ялы луммурдап сөйүң! Шелайын-да, Гөвхер гыз-да сизиңки! *(ол телефон эдйәр, пистолетин ышыгына эгни сүпүргичли Нуммат гөрүнйәр. Ол җырлап дуран ыкҗам телефоны аляр)*. Шелайын! Шелайынҗан! Охо-хо-хо! Трубкадан күкейән мүшки-энвериң

бейхуш эдип баряр! Сен эда билен дымсаң-да трубкадан мүбәрек демиң ялын ялы чабырап, якып-яндырып баряр! Шелайынҗан, эгер мени сөййән болсаң, хәзир илериңиздәки сейилбага чык! Эгер сен сейкин басып, салланып гелмесең, мен Ер планетасындан, Гүн галактикасындан гүмүми чекип, от ялынлы астроиде өврүлип гидйән… *(Шажҗа трубканы гойяр, Нуммат ыкҗам телефоны булап уряр, пистолетин ышыгы сөнйәр).* Ет сейилбага агаҗан, эгер Шелайынҗан сүйнүп-саркып гелмесе гарладып дамагымы чалай! *(дерини сыляр).* Бех, ики саны дана чопаны өеренден, йигрими ики саны дипломы дүррөги өерениң, кырк дөрт дул гоҗаны өерениң аңсад-ов!

Шажа. Эй, чоча, ене бир гезек чопан дийсең чейневаҗыңы пытрадян!

Байҗа. Чопан сиз! Чопаныңам чочасы сиз!

Шажа. Хәзир чопаның эдибершиңе бак! Я пирим Мусаҗан! *(гидйәр).*

Бегҗе. Сен ахыр о нерессәни масгара эдерсиң-ов!

Байҗа. Эй, Зенги баба! Эй, Могулы! Эй, Маугли! Йигрими үч яшап сөйүшйән гызың болмаса, шондан кетде масгарачылык ёкдур!.. Йигрими бир яшап сөййән гызыңа лак атып билмесең, шондан улы масгарачылык ёкдур! Акмаклар! Хаҗы Хоррамың байлыгыны алҗакмышлар! Сиз-хов, дүнйә гыз болуп ятырка, сөййән гызыңызы алып билеңзок! Сенем дессине Гөвхер гызың янына елк яса!

Бегҗе. *(хамана зор билен уграт҆җак болян ялы бөкүп хонда дүшйәр).* Ёк бол-хов! Мен утанян!

Байҗа. Нәмә утаняң? Бурнуңда маңкаң бармы, аркаңда хүнкәң бармы? Я яззы маңлайына дүррек дийип язылыпмы?

Бегҗе. Айрыл-хов, мен горкян!

Байҗа. Сен горкма!

Бегҗе. Горкҗак, хов, горкҗак!

Байҗа. *(яңсылаяр).* Хә, гөвхериң янына барсаң, ол сени зор билен огшар өйдүп горкямың? Гөвхериң янына барсаң, ол саңа зор билен әре чыкар өйдүп горкямың?!

Бегҗе. *(мөлерйәр).* Бирден Гөвхерҗан мениң аласамсыклыгымы биләйсе нәме?

Байҗа. Хах-хах-ха! Гайта сен аласамсыклыгы йөрите билдир! Гөвхер гыз «Хаҗы Хоррамың мес бай оглы оюн эдйәр, дегишген йигит экен!» диер!

(Байҗа телефон эдәр, пистолетин ышыгына Гөвхер җырлаян телефоны аляр) Гөвхер салам!

Гөвхер. Салам. Ким җаң эдйәр?

Байҗа. Сесиңе садага болайын, Гөвхер җан! Гөркүңе гурбан болайын, Гөвхер җан! Пери-пейкер кешбиңе пида болайын, Гөвхер җан! Сениң ай җемалыңы сынлап гызыл җынлы болдум мен!

Трубканы Бегҗә диңледйәр.

Гөвхер. Аслында сен ким?

Байҗа. Мен… Мен… *(Бегҗе горкуп гачяр).* Мен гызыл җынлы!

Гөхер. Гызыл җынлы йигит, не йигит сен?

Байҗа. Вах, адым ядымдан чыкайды-да! Мен… мен обамызың иң гөрмегей, иң бай, иң акыллы, иң эдермен йигиди! *(Бегҗе алҗырап җайда нәдерини биленок, Гөвхер трубканы гойяр, оны билен Байҗа хас догумланяр).* Гөвхер, Гөвхер гыз, сен бир учмахдан чыкан хүйр, мен сениң гашыңа барсам гүрләп билмен! Ёгса саңа айтмалы отлы сөзлерим җигер-багрымы якып-яндырып баряр! Гөвхер мен сениң гашыңа барып саңңылдап, сазанаклап, гара дер болуп башласам - ол саңа сөййән дийдигимдир! Гөвхер, сениң гашыңа барып самрап айдым айдып башласам - ол саңа сөййән дийдигимдир! Эгер сениң гашыңда от алан ялы чырпынып танс эдип башласам - ол саңа сөййән дийдигимдир! Хош барян, ганат баглап учуп барян! *(трубканы гойяр).*

Бегҗе. *(онуң якасындан эбшитләп тутяр).* Эй, эй, сениң эдип йөрен ишиң нәме?

Байҗа. *(якасыны сыпыряр).* Эгер эркек болсаң, ханха Гөвхер гыз, мениң өвредишим ялы эдер! Ёгса-да эгниңе таягыңы ат-да, гөтерил ит гыран чөле!... Акмак, биз Хаҗы Хоррамың байлыгыны алмалы!.. Акмак, маңа гелнеҗе герек, хачана ченли мен эшиклерими өзүм үтүкләп йөрмели!

Бегҗе. Мен… мен… мен…

Байҗа. Мен-менләп дурма-да самсыклыга салып сөййәниңи бир айт, Гөвхерҗан хей сениң ялы гөрмегей йигиди сыпдырармы?

Аркасындан итиберип зор билен уградяр.

* * *

Сейилбаг. Шаҗа Шелайының гелҗек ёлуна середип хиңленйәр. Еңсесинде, букуда эли пилсапылы Нуммат дур.

Шаджа. Сергездан мен сөвер яр.
Сачлары товар-товар яр,
Уз йөришләп гелмезмиң,
Менден хабар алмазмың?

Нуммат Шаджаның еңсесинден гаплаң басыш эдип гелйәр, саляр пилсапыны! Пилсапы дөвүлйәр, Шаджа энтирейәр. Нуммат онуң үстүне товусяр, икисем йыкыляр. Олар гуджаклашып тогаланяр, кә Шаджа, кә Нуммат ёкарда. Ахыры даяв Шаджа Нуммады ашагына алып ятан еринде юмрук саляр, бирденем оны танаяр.

Шаджа. Охох! Нуммат кака, сенмидиң? *(дессине тогаланып Нуммады үстүне чыкаряр).* Уревери, Нуммат кака, уравери!

Нуммат Шаджаны уруп башлаяр, ики-еке ишсиз адам үйшүп башлаяр.

Биринджи. Пәхей, Нуммат сакгалыны саллап юмрук ялы огланы урмага утанмаямың?

Икинджи. Пәхей, Шаджа, пилмахмыт ялы болуп урлуп ятмага утанмаямың?

Шаджа. Урубер, Нуммат кака, урубер! *(үчүнджи араладжак боляр).* Айрыл-айт, Нуммат какамың урмага хакы бардыр!

Нуммат уряр, Байджа гелип, сыгыряр. Нуммадың юмругы гаты дегйән болмалы, даяв Шаджа саг пенджеси билен Нуммадың гапыргаларыны овяр, Нуммат гыгыряр, багыряр.

Биринджи. Пәхей, Нуммат надара экениң-ов! Хем уряр, хем багыряр!

Нуммат уряр, Шаджа сол пенджеси билен Нуммадың сол гапыргасыны овяр. Нуммат йыкылып сүршүп гачяр. Гүлүшйәрлер.

Икинджи. Пахай, еңен адамам жыррайлып гачар экен-ов!

Шаджа туруп үст-башыны какяр.

Шаджа. Нуммат какам-да, гахары гелсе, какыш-кукуш эдиберйәр-дә…

Байджа. Эркек Шаджыкга! Кейп эдип урулдың-айт!

Шаджа. *(Байджаны гөрйәр).* Әх-хә, доңуз оглы! (коваламага башлаяр, Байджа сахнада айланып гачяр).

Байджа. Мен Нуммат дәл-ов!

Гүлүшйәрлер, Байджа гачып гидйәр, ызында Шаджа

БӘШИНҖИ ГӨРНҮШ.

Гөвхер өз ишине гүмра. Бегҗе гапыдан гызы сынлаяр.

Бегҗе. Охо-хо-хов! Перизат дийсең перизат-лай! Шекелад-лай! Мермелад-лай! Саба ялы ал яңагыны ысгап, гүйз тернеси ялы гемирәйсең-дә!.. Хоррам оглы! Хоррам оглы! Ханха, багтың, сөйгиң-ышкың ачын гуш ялы далмыныпдур! Шоны сыпдырайсаң, топрак башыңа заңңар! Шоны сыпдырайсаң Хаҗы Хоррам Шалар аганың рефрижатор гызыны алып берип хакындан чыкяр! Уввввв! Бегҗе, Бегҗе, я алмалы, я өлмели!

Ол догумланып, барыбир горка җая гирйәр, оны гөрүп Гөвхер эдалы йылгыряр, бирденем хүҗүме гечйәр.

Гөвхер. Сен нәме дийип гелдиң?

Бегҗе. *(саваклаяр, горкяр).* Ммменми?... Бббилмедим… Ммен утанян…

Гөвхер. Нәмеден утаняң?

Бегҗе. *(сакавлаяр).* Мммен утанҗаң-да!... Ммен йййыгра-да…

Гөвхер. *(сынлаяр).* Вай, сен нәме сазанаклап, саңңылдап, гара сув дерләп дурсуң?

Бегҗе. Хәлки телефонда айданым-да…

Гөвхер. Хәли телефонда нәме айтдың, бол гайтала!

Бегҗе. Вай, мммен утанян-ов! Горкян-ов!

Гөвхер. Сениң аклың ериндеми?

Бегҗе. Җук.

Гөвхер. *(сынлаяр).* Сен самсыкмы я самсыклыга салып дурмуң?

Бегҗе. *(найынҗар).* Саңа душсам шейле-дә мен…

Гөвхер. *(есер йылгырып хенек эдйәр).* Гйв, сен маңа ашык болан болайма?

Бегҗе. *(тисгинип, өр-гөкден гелйәр).* Ё-ё-ё-ё-ок! Худай сакласын-эй! *(сөзүң манысы аңына баряр, мөлерйәр).* Нәме дийдиң?... Ховва…

Гөвхер. Нәме ховва?

Бегҗе. Гөвхер… мен телефонда айдаяйын-ла…

Гөвхер. Телефонда айт!

Бегҗе хашлап, дүңдерилип гапа йөнелйәр.

Бегҗе. Хәзир… хәзир өе бардыгым җаң эдерин…

Гөвхер. Ёк, янымда җаң эт!

Бегҗе. *(гөзлерини хөвлендирйәр).* Шу тайдамы?

Гөвхер элинден тутуп оны сахнаның өңүне гетирйәр.

Гөвхер. Шу тайда жаң эт!

Бегҗе яглыгыны чыкарып дерини чаляр, Гөвхер онуң болшуна хезил эдйәр. Бегҗе ыкҗам телефоныны җорабының ичинден алып, дүвмелерини басяр, кабинетиң телефоны җырлаяр.

Бегҗе. *(горка).* Алев…

Гөвхер. Алдов, айдыбер…

Бегҗе. *(дерини чаляр).* Аңрыңа бакай-да!.. Ховум басылярдар-эй!... *(Гөвхер аңырсына бакяр).* Перизатлай… шекеладлай… мермеладлай… *(Гөвхер бәрсине дөнйәр, Бегҗе зиңкилдейәр).*

Гөвхер. Нәме дийдиң?

Бегҗе. *(горкяр).* Худай урсун, ичимден айтҗак болдум вели… дашымдан болайыпдыр.

Гөвхер. Нәмә дымяң? Бол гепле-дә!

Бегҗе. *(аңалйып мөлерип узак дуряр).* Вай, мен кеплейән-ле, йөне горкыма дашымдан айданым ичимден болуп дур-да…

Гөвхер. *(нәзли йылгыряр).* Сен ичиңден маңа говҗа сөзлер диййәңми?

Бегҗе. *(бегенчли).* Буввв! Буббәҗе сөзлер! Сен мениң хыялымда айдян сөзлерими бир эшидәйсədиң… Сен мениң дүйшүмде айдян сөзлерими бир эшидәйседиң… Буввв!

Гөвхер. Хыялыңда айдып, дүйшүңде айдып, янымда айдып билмейән болсаң горкаксың сен!

Бегҗе. Мен горкакмы? Горкарынмы мен? Сөййән, хушумда-да сөййән, дүйшүмде-де сөййән, ичимденем сөййән, дашымданам сөййән, ынха ынанмасаң тансыма томаша эт!

Бегҗе шейле бир танс эдип башлаяр, Гөвхер онуң танс эдишине хайран галып майыл боляр. Шелайын гелйәр, ол Гөвхериң янына баряр. Бегҗе дүнйәни унудып танс эдйәр.

Шелайын. *(ювашҗа).* А гыз, сениң Хоррам огулларыны ойнамакдан башга иши-пишәң ёкмы? Инди би нерессәңем гызларың үстүне ёллап масгара этҗекми?

Шелайын. *(ювашҗа).* Хә, мал эдинмән чопаныңы тутуп гойдум дийсене…

Гөвхер. *(ювашҗа).* Малы билен биле…

Шелайын. (ювашҗа). Вай, машыны ёк, дипломы ёк, җайы ёк чопаны башыңа япҗакмы?

Эгни пилли Хаҗар гелйәр, ол илки Бегҗәни, соң гызлары сынлаяр, аңк боляр.

Хаҗар. Гызым, би гырандегмиш гөгейинләң гөхерт ялы нәдип йөр?

Гөвхер. *(бипарх)*. О гөхерт маңа ашык болупдыр, эҗе.

Хаҗар. (зәхреси ярыляр). Нә-ме? Саңа ашык болупдыр? *(пилини аляр).* Хай психапат паразит! Хаҗарбиби лукман гызыны *(Хаҗары, пили гөрен Бегҗе гачяр, йөне сахнадан чыкмаяр).* хайсыдыр бир чопан үчин безәп-бесләп йөренмидир?

Бегҗе гачяр, Хаҗар гаргыныр ковалап гидйәр.

Шелайын. *(аңк болуп галяр).* А гыз, би нәме этдигиң болды?

Гөвхер. *(җаныянгын йылгыряр).* Җоражан, эҗем шиндизем мени гулпаҗыгыны тасадып йөрен гызҗагаздыр өйдйәр. Хабарындан ёк; өзүниң мениң яшымда ики чагалы гелин боландыгындан! *(гүлйәр).* Гой, хич болман етишеними бир билсин-дә…

Шелайын. *(сынлап яңса аляр).* Хә, хә асыл етишдим дийсене…

Гызлар хош болуп гүлүшйәр. Ортаның халкасы айланяр.

АЛТЫНҖЫ ГӨРНҮШ

Сахнада Шаҗа Байҗаны ковалап урҗак боляр. Байҗа етдирер ялы дәл.

Шаҗа. Хамыңы сыпырып деп эдйән, доңуз! Келләңи гопарып топ эдйән доңуз! Өлдүрип ләшиңи как эдйән доңуз!

Байҗа. *(гачып йөрүшине шеррайлык эдйәр).* Э-җа! Э-җа! Етевери, огулсыз галяң! *(Шаҗа етйәр, якасындан эбшитләп, саг юмругы билен Байҗаның бурнуна урҗак боляр).* Хе, хей, нәме этҗек боляң?

Шаҗа. Морданы пытратҗак болян!

Байҗа. Вай, мениң гүнәм нәмемиш?

Шаҗа. Сениң айдяныңы эдип эшек ялы енҗилдим!

Байҗа. Агаҗан, акмакмы сен? Йигрими бәш яшап юмрук ялы огланың айданыны эдерлерми?

Шаҗа. Сен мени масгара этдиң, доңуздан болан доңуз!

Байҗа. Ёк, Шаҗыкга, масгарачылыгы инди гөрерсиң! Диңле!

Хаҗарың сеси. Атасы гемерой, энеси шуморой гырандегмиш! Сени чыкан ериңе дыкып гайтмасам Хаҗар болмадыгым! Габрыңа пилими дикип гайтмасам Хаҗар болмадыгым!

Байҗа. Дег ене-де Гөвхерҗана! Хах-хах-ха! *(Шаҗа гачҗак боляр, инди оны Байҗа сыпдырмаяр).* Гачмарсың, хәзир сени Хаҗар эҗеме берейин, аждарханың агзына дүшен алака ялы болаярсың! *(Гырнак гелйәр, ол огулларына хайран).*

Шаҗа. Гойбрер диййән, доңуз!

Байҗа. Яңыҗа мени урҗак болядың-ла, бол ур! Яңыҗа мени өлдүрҗек болядың-ла, бол өлдүр!

Гырнак. Гыйв, сизе нәм боля?

Байҗа. Гайдып Байҗаны урҗак болармың? *(эллерини кессир уруп Шаҗа гачяр).*

Гырнак. Вай, Шаҗам нәмә гачяр?

Байҗа. Эҗеҗан, сенем гач! Гөк эшегиңе атланып Хардеҗҗал гелйәр!

Гырнак. *(диңширгенйәр).* Гелиберсин, шол хардеҗҗалың җыррайлып гачышына бир томаша кыл оглум!

Хаҗарың сеси. Атасы ясамадык, энеси яламадык ювуртсыран! Веллейлип йөрен лалла, сениң мейдиңи ыратмасам Хаҗарбиби болмадыгым!

Гырнак. *(йылгыряр).* А гыз, киме гаргынып, кими гыргына берип йөрсиң?

Хаҗар. *(эллерини быкынына уруп овсуняр).* Асыл сен хелей пажар эдип, өйүми отлап билмедикден болуп йөрмиң? Сениң ол думмала дундалагың мениң мелике гызыма лак атып, масгара эдип йөр!

Гырнак. *(овсунып, бир демде башга аялы өврүлйәр).* Мениң думмала дундалагым сениң чөммеле чөңңелегиңе лак атамышмы? *(Байҗа гыгырып башлаяр).* Ай апараны алтын, гопараны зүмеррет болмуш, мүҗеррет! Ай йитирени гүңә, тапаны генҗи-хазына болмуш замаррык! Асыл сен эркек җикҗики, сердар җокҗокы ялы болуп илиң гызына лак атямың? *(ковалаяр, Байҗа сахнада айланып гачяр).* Мен сени яңадан югруп… дур бакалы…

Хаҗар. Гырнак, гыйв Гырнак! Ол оглуң дәл!

Гырнак. *(азгырыляр).* Өчүп отур-а хелей! Сен мениң би халалаң хапбаңымы танаян дәлсиң? Би сениң гызларыңа дүшүнен болса… улы гызыңы бир алып гачар, кичи гызыңы ики алып гачар! Уввв, би сүсек сени гыздан чыкарар! *(ковалан боляр, Байҗа гачяр).* Мен сениң хамыңы сыпырып Несими этмесем болмаз!

Хаҗар. А гыз, сен самахыллап нәмелер аталап дурсуң? Мениң гызыма сениң Бегҗәң лак атыпдыр

Гырнак. *(өр-гөкден гелен боляр).* Нәме? *(мөлерип алкымына баряр).* Бегҗәм лак атыпдыр?

Хаҗар. Бегҗәң лак атыпдыр!

Гырнак. Гой, гоюп отур-а гыз! Бегҗәме халат-серпай япып, «бар гызыма лак ат» дийип ялбарсаң-да лак атмаз! Бегҗәме ломай-ломай пул берип «бар гызым сөй» дийсең-де сөймез! Онда-да сениң гызыңы!

Хаҗар. *(гахарланяр).* Лак атмаз ялы мениң гызымың писи бармышмы?

Гырнак. Дур, дур, дур! Сениң гызыңа Шаҗам лак атан болаймасын? Шаҗадыр! Шаҗадыр! Анха, о сүссек гызыңа лак атан болса гызың гитдиги бил! Шаҗа! Шаҗа! *(гыгыряр).*

Хаҗар. Ёк, гыз, гөзүм билен гөдүм! Бегҗәң лак атды, Бегҗәң!

Гырнак. Вай, инди сен мениң сөзүме ынанман, гөзүңе ынанямың? Хей, мениң Бегҗәм сениң гызыңа лак атармы?! Муса пыгамбере дүрид болуп, Иса пыгамберден сапак алып йөрен Бегҗәм хей гыза лак атармы? Хыдыр ата билен сырлашып, Ыляс ата билен сөзлешип йөрен Бегҗәм хей гыза лак атармы? Бегҗәмиң чын ады Зеңңи бабадыр! Хей, Зеңңи бабаң адыны гөтерип йөрен Бегҗәм гыза-гелне габак гөтәрми? *(янына баряр).* Бегҗәм дипломсыз гыза өйленмен дийип атасының алнында әхт эдендир, Хаҗарҗан!

Хаҗар. *(өйкели).* Эйсе, мениң гызым дипломсызмы? Дипломыз гыз обаның лукманы болянмыдыр?!

Гырнак. Зеңңи бабам пахыр-пукараның, пролетарятың гызына өйленмен дийип мениң алнымда авы ялап ант ичендир!

Хаҗар. *(якасына түйкүрйәр).* Тоба! Тоба! Хаҗарбиби инди гарып-гасар болдумы? Хаҗарбиби инди пүрлетар болдумы?!

Гырнак. *(хайран галан боляр).* Вай, асы сен пүрлетар дәлми? *(киная).* Миллиардерлериң журналы форбсда хачан адың чыкды? *(янына барып ювашҗа).* Хаҗарҗан, ичиңден «мен бай!» дийип нәче гыгырсаң-да, дашыңдан мен бай дийиҗи болайма! Хаҗарбибимидир бай болуп, байларың дессурыны йөретҗек?! Өрдек газа өйкүнҗек болса, чаты ачыляндыр!

Хаҗар. Байларың артыкмач нәме дессуры бармыш?

Гырнак. Вай, вай, байларың, дәби-дессурыны, йөрелгесини билмән Хаҗар бай боланмыш! Хаҗарҗан. би заманда бай болан өзүң болма! Тәзе түркмен байларының дәбем гурсун, дессурам!

Хаҗар. Байларың дессуры дийип алып ятдың-ла! Оларың нәме дессуры бармыш?

Гырнак. Отур ханы! *(чай берйәр).* Тәзе түркмен байларының эркеги гиҗе-гүндиз гарк какып байлык топлаяр. Аялы болса байлыгы ерлемегиң, айламагың, көпелтмегиң стретегики сыясатыны йөредйәр. Тәзе түркмен байларының аялы өйүң ыгтыярлы хоҗайыны боляр! Хаҗарбиби баймыш?! Эртеки гүн Гөвхерҗана Бегҗәм үчин сөз айдып барсам «атасына, дайы-дайзасына геңешейли» дийип агзыны-бурнуны товлап отурҗак Хаҗарсың-да!

Хаҗар. *(хонданбәри).* А сен илки барып гөр! Мен өйде кимиң хоҗайындыгыны гөркезейин!

Гырнак. Доганҗан, мен гуда бармайын, сенем хоҗайындыгыңы гөркезҗек болма! *(юваш, достана әхеңде).* Арада Ашгабатда окап йөрен Җеннетҗаныма сөз айдып гелдилер! Гудам Ашгабатда атлы бай! Ол тәзе түркмен байларының дессурыны йөредип, Җеннетҗана элита җайың ачарыны багш этди! Ери, онсоң мен өзүме гарып диейинми?.. Менем көрекен болҗага тәзеҗе мерседесиң ачарыны багш этдим! Анха, тәзе түркмен байларының дессуры! Көрекене тәзеҗе Мерседес әбермек хер хелейиң иши дәлдир!!!

Хаҗар. *(хайран).* А гыз, байлар сени байсырадып ойнан болаймасынлар?

Гырнак. Ховва, Хаҗарҗан, «байлар Гырнагы ойнанмышлар!» дий-де өкҗе гөтер!.. Сен тәзе заманың байының пархыны бир билйәмиң? Тәзе заманың байы гызы үчин миллион-миллион пул алып, йүз-йүзләп халат салармы? Бай халкы берйәндир! *(чыны билен).* Доганҗан, сен ичиңден «мен бай!» дийип гыгырсаң гыгыр-да, Гөвхерҗаны оңарып сат!

Хаҗар. Сен хелей өзүңе ичиңден бай диййәмиң я дашыңдан?!

Гырнак. Мен дашымдан байдырын! Ханха, Җеннетҗаным дурмуша чыкан гүни тәзҗе җайлам, машынлам боляр! Анха, тәзе түркмен байларының эдиберши!

Хаҗар. Гөрүбилмедигиң гарагы чыксын! Мен бай! Мен Хаҗар бай!

Гырнак. Хай, нәбилейин! Сен Бегҗәми җипе миндирсең, мен Гөвхерҗаны көшкли эдйән!

Хажар. Байлар ягшы дессур тапыпдыр! Гой, җигер-багрымыздан өнен перзентлеримиз тәзе заманда ага-яна дөвран сүрсүн! (*Гырнак билен Хажҗар гужҗаклашяр)*.

Байжа. *(зала)*. Охо-хов, эҗемҗандан айланайын! Асыл аждарха чыкып гиден эҗемҗан бар экен-оввв!

Чыра сөнйәр.

ЕДИНҖИ ГӨРНҮШ

Ичине урлан ялы болуп Ата Хайыт ыра-дара йөрәп Хажҗы Хоррамың өйүне гелйәр. Хажҗы Хоррам билен Гырнак оны гөрүп горкяр.

Хажҗы Хоррам. *(гең галяр)*. Хов, хов, Атам, саңа нәм болды?

Ата Хайыт. Гардашым, Ер шары окунлан чыпды, өйүмде кыямат гопды! Нухуң апы-тупаны туруп, байлыгымы галтаманлар чапяр! *(гужҗаклаяр)*. Хоррамым, сен бир ёл тапаймасаң, Айҗәҗек дәлилериме баш болуп генжи-хазынама талаң саляр!...

Хажҗы Хоррам. *(киная)*. Хелейиңе дагы гапыл-айт диерлер!

Ата Хайыт. Ханы гапыл-айт диеңде гапылып дуран Некелай дөврүниң хелейи?

Гырнак. Вай, чагаларыңа эдеп-тербие бермедиңми? Хей, перзендем атасының йүзүне гелерми?

Ата Хайыт. Вах, йүзүме гелсе-де, йүзүми алса-да, мен пахыр разы! Дөрт оглумың дөрдүсем херимизе бир иномарка алып берсеңем берерсиң, бермесеңем берерсиң дийип дызаса, гызларым бизи окува салсаңам саларсың, салмасаңам саларсың дийип дүвлешип дур!

Гырнак. *(ичякгыч)*. Ата, овалабетде байлыгыңы чагаларың үчин топламадыңмы? Я багрыңдан өнен перзентлериңе машынам рова гөреңокмы?

Ата Хайыт. Вей, мен оларың херсине бир иномарка алып берсем, ене пролетарят борун-да! Ханы сизиң огулларыңыз машын алып бер дийип дызаямы?

Гырнак. Вах, биз олары иномарка-да миндирҗек, көшк-де яшатҗак, йөне огулларымың «кака байлыгың башыны бозма!» дийип ялбарып дурлар-да!

Ата Хайыт. Мен дәлилериме «Огулларым, мен Хажҗы Хоррамың эденине эдип, бай болдум, сизем онуң огулларындан

гөрелде алайың» дийип бозлап ялбарян, гулак асмаяр мекеҗин эҗелилер!

Хаҗы Хоррам. *(хашлап, баш йикаяр).* Пәхей, пелтлер, сен дирикәң байлыгыңы терекә салайҗаклар-да!

Ата Хайыт. Вах, мен Айҗәҗеге «Айҗәҗек, азаҗык тагапыл эдиң, мен өлерин, онсоң даззаркеллер ялы үйшүп дардыгың байлыгымы!» дийип ялбарсам, «Биз байлыгыңы бөлүшйәнчәк, сен өлүп етишәй» диййә айрыха!

Хаҗы Хоррам. *(чыны билен).* Бех, сен догруданам өләйсең нәдер?

Ата Хайыт. *(өр-гөкден гелйәр).* Аталап отуран кепиң нәтеңет-айт! Хей онча байлыгымы, малымы-мүлкүми, ерими гоюп өлүп билеринми мен?!

Хаҗы Хоррам. *(чына беримсиз киная).* Ахов, генҗи-хазынаңы терекә салып отыркалар өлсеңем улы иле гүлки борсуң-да!

Ата Хайыт. Хоррам, Хоррам, мен харам өлдүрмеҗек болсаң ёл тап, ёл!

Гырнак. *(йылгыряр).* Чагаларың билен казылашайсаң нәдер?

Ата Хайыт. Чагаларым утаф! О нересселер дашы кепәли бәри газанч эдип йөр! Онсоңам чагаларым билен казылашсам айып бор!...

Байҗа. *(гелйәр).* Ата кака, оглуң Шамырат җаң эдйәр!

Ата Хайыт. *(атылып туряр).* Ёк дий! Ата Хайыт өлүпдир дий! Ата Хайыды ер хопупдыр дий!

Ол ички җая ңаңлашмага гидйәр.

Байҗа. Какаҗан, хәзирем бир пилле! Аклыңа айланып машын эберәймесең, Ата какамың дәлилери билен бирлешәйсек… хех-хех-хе, ишиң пыррык!

Хаҗы Хоррам. Хах-хах-ха! Барың дәлилер билен, долулар билен бирлешиң! Тапдыңыз мунжа «Огулларым байлыгыма талаң салды» дийип увлап отурҗак Хаҗы Хоррамы! *(Ата Хайыт гелйәр)*.

Ата Хайыт. Хоррамым, ёл тап, ёгсам дәлилер талаяр, тоздуряр!

Хаҗы Хоррам. Пулундан гачмасаң, ёлы менден ал!

Ата Хайыт. *(зиңкилдәп бөкйәр).* Сен бир пул дийме-хов! Я мени өлдүрмек матлабың бармы?.. өп пулмы? *(янына баряр).* Байлыгымы халас этҗек акылмы?

Хаҗы Хоррам. Йөр, атам, сениң дәлилериң «Ойнаса оглы еңер, чыныны этсе атасы» диен накылы эщден дәлдирлер! Йөр олара «Гарры ойнаса гай тутузяндыгыны» гөркезейли! Дәлилериңе

«ынха, иномарка, кейп эдип миниң» дийсең-де машының голайындан бармаз ялы эдип берейин!

Икиси гидйәр, Байҗа серимсал болуп эҗесине бакяр.

Байҗа. Эй-хо, какам, мундан башга нәхили гай турузҗакка?

Гырнак. *(җакҗак гүлйәр).* Инди гарашмаян ериңизден Хаҗы Хоррамың турузҗак апы-тупанына бакың!

Җакҗаклаяр, чыра сөнйәр.

***

Гырнак өй ишине гүмра. Сагдан Шаҗа, солдан Бегҗе гелйәр. Олар высала етипдир, кейплери көк ашыклар.

Бегҗе. *(элини агзына тутуп).* Эхе-хе-хей, дүнйә, сен мениңки! Мениң Гөвхершамчырагың мениңки!

Шаҗа. Пәхей-хей, хоррам оглы! Оныңданам бир әхехей бормы?! Муңа гара! *(элини агзына тутуп).* эхехе-хе-хеййй! Җүмле-җахан мениңки! Шелайынҗан мениңки!

Эли кагызлы Байҗа гелип олары сынлаяр.

Бегҗе. Бех-хә! Догрудан-да, сениң эхехейиң эхехейан экен! (*элини агзына тутуп).* Э-э-хе-хе-хе-хейййй! Гөвхерҗан меңки!

Байҗа оларың янына баряр, башыны яйкаяр, юваш гүрлешйәрлер.

Байҗа. Пахай, гоңурсы гуллар! Ики саны кел гырнагың гөвнүни авлап, дүнйәни аландырыс өйдәңизми?! Биз энтек Хаҗы Хоррамың генҗи-хазынасыны апармалы!

Бегҗе. Гөвхерҗан барка генҗи-хазынаны башыма япайынмы? Эҗеан, инди нәмә аңалып дурсуң, етевери Хаҗар эҗемҗанлара! Гвхерҗан кеҗебә минип гарашыпҗык отыр!

Шаҗа. Ёк, эҗеҗан, Шелайынлара гидевери! Нуммаь какам билен Гыммат эҗем паяндаз язып, гудам гелйәр дийип ёлуңа гарапҗык отыр!

Бегҗе. Ёк, илки Хаҗар эҗемлере гидерсиң!

Байҗа. Эҗем Хаҗара җаң этсе-де Гөвхери көшки-сарайы билен гетирип гидйәр! *(эҗесине кагызы берйәр).* Ынха, гызлаң исписеги, халаныңка барыбер эҗеҗан! Ёк, алып гач дийсеңем баш үстүне. Инамарканың ачарыны окла!

Шажа. Эжежан, хоррам огуллары бир айың ичинде өйленйәр! Хах-хах-ха! Үч тәзе гелни, ү янгын-ялыны, үч апы-тупаны бужагаз түнегиңде оңушдырҗак болуп гөр инди!

Бегже. Эжежан, хоррам огуллары операсияның биринжи бөлегини тамамлады!

Байжа. Эжежан, арман-дагарман, гысыклык эдип әхли байлыгыңы алдырян болдуңыз-да!

Шажа. Эжежан, какам билен Гаррылар өйүне арзажык ташлап гайдайың! Хах-хах-ха!

Үчүси. Биз бай! Биз депсең депренмез бай! Хажы Хоррамың байлыгы - бизиң байлыгымыз!

Гырнак. Тоба! Тоба! Яш огланлар өйленжек дийип дызап дурармы? Утанманы, уялманы билмезмисиңиз?

Шажа. Охох, доганлар, гелиң утанайлың! *(утанан болярлар).*

Гырнак бипарх өз иши билен гүмра, огланлары билен иши ёк.

Шажа. Эже, саңа нәм боляр?

Бегже. Эжежан, какамыз нирде?

Гырнак. *(хашлан боляр).* Марыдан бир бай тәжир гелипдир. Какаңыз гоюнлары, сыгырлары, гушлары сатжак болуп йөр.

Үчүси. Нә-ме? Маллары сатжак болуп йөр? *(олар өр-гөкден гелйәр).*

Гырнак. Ховва, маллары сатжак болуп йөр.

Шажа. Йылда дүнйәниң байлыгыны гетрип дуран маллары сатып какамызың аклы ниреде?

Гырнак. *(ичякгыч).* Вай, какаңыз пахыр гоюнлары Муса пыгамбере, сыгырлары Зеңңи баба, гушлары Чоммалтма баба бакдырсыңмы?... Шажа, багы гойны сой!.. Хәзир молла билен аксагаллар гелйәр. Олар Хажы Хоррамың байлыгыны терекә салжаклар!

Байжа. Эже, сен нәмелер самрап дурсуң? Ханы какам?

Гырнак. Какаңыз башлыгың янына гитди, кәренде еримизи ызына табшырмага!

Байжа. Эже, сиз дәлиледиңизми? Хей ганар-ганар пул гетрип дуран ерем ызына табшырып бормы?

Гырнак. Вай, кәренде еримизи гелип Бабадайхан эксинми? Сизе герекмежек мал, ер, байлык бизиң нәмәмизе деркар! Бизе инди пенсиямызам боляр!

Шажа. Йылың йылы дүнйәниң гирдеҗисни гетирип дуран маллары сатып какам ене пролетарият болҗакмышмы?

Бегҗе. Йылың йылы дүнйәниң гирдеҗисини гетирип дуран ери табшырып - какам бии пролетаият этҗекмишми?

Гырнак. Огулларым, порс атып иномарка миниң-дә! Хаҗы Хоррамың газананыны совруң-да!

Байҗа. Биз оюн этдиг-ов, дегишҗек болдуг-ов, эҗе!

Гырнак. *(ичякгыч)* Итиң ойнам, болса, гөләниң чыны!

Шажа. Эй, какамыз гүмбашдыр! Еримизи ызына табшырманка етдик!

Бегҗе. Байҗа, жигулини отла!

Байҗа. Ылгашып гитсек җигулиден чалт барарыс.

Үчүси атылып, алҗыроап эңйәрлер. Байҗа ызына доланяр.

Байҗа. Эҗе, малларам сатайман, молланам гетирәймәң! Мунча байлыгың башыны бозуп акмакмы сиз!

Атылып гидйәр, Гырнак йылгырып ызларындан гараяр.

Гырнак. Хах-хах-ха1 Хоррам огуллары какасының байлыгыны терекә салҗакмыш! Хоррам огуллары эҗеси-какасыны Гаррылар өйүне гачырҗакмыш! Акмаҗыклар, Хаҗы Хоррам сизи Хаҗы Хоррам эдип ташлаймаярмы?

Чыра сөнйәр.

СЕКИЗИНҖИ ГӨРНҮШ

Башлыгың кабинетинде Хаҗы Хоррам, Ата Хайыт чай башында башлык билен гүрлешип отыр.

Хаҗы Хоррам. Иним, Мерданҗан, шасуварлылар саңа халасгәр хөкмүнде середйәр! Сен иши догры хем такык ёла гойсаң, дайхан гудрат гөркезер! Аҗайып заманда яшаяс, хер кимиң кәренде ери өз ери! «Гайрат эдип ишләвериң!» диймегиң хаҗаты ёк! Дайханлары техника, дөкүн, тохум, сув билен үпҗүн этсең - халк өлерини-галарыны билмән ишлейәр!

Аннаҗалай. Башлык салавмалейким. Маңа өңки ерими гайтарып бериң!

Башлык. Анна, сен мундан еди йыл озал ериңи ташлап гидипсиң. Ериңи гамыш-гаҗар басыпдыр. Дайхан бирлешигиниң ёлбашчыларам сениң ериңи Хаҗы ага билен Ата ага пайлап берипдир. Сениң ериң ёк!

Анна. Онда башлык маңа ер бер!

Башлык. Анна, сен ер экҗек адама меңземейәң. Биз ер берсек, ене ташлап гитсең нәдели!

Анна. Башлык, мен ерден айрылып ериң нәмедигине дүшүндим. Маңа яңадан ер бер, мен Хаҗы Хоррам ялы дайхан болуп билмесем Җалай адымы айрарын.

Башлык. Яшулылар, муны сынап гөрәйсек нәдер?

Хаҗы Хоррам. Бер башлык! Герегиң ер болсун, Анна.

Огуллары ылгашлап гелйәр, олар какасы ер берип дурандыр өйдүп алҗыраярлар.

Шаҗа. Кака, сениң келләң ниреде? Нәме бизе сала салман кәренде ери табшыряң?

Бегҗе. Халта-халта пул гетирип дуран ери хей табшырып бормы?

Байҗа. Кака, ол диңе сениң ериң дәл, бизиңем еримиз!

Башлыгам, бейлекилерем аңалып галяр.

Шаҗа. Кака, малларам сатмарсың, ерем бермерсиң!

Хаҗы Хоррам. Вей дек дүйн «ериңи Бабадайхан эксин, малыңы Муса пир баксын, Зеңңи баба баксын!» дийип дуран кимди?

Үчүси. Биз оюн этдиг-ов, кака!

Шаҗа. Кака, малам бизиңки, ерем бизиңки, өзүмиз экерисем, бакарысам!

Хаҗы Хоррам. Сиз ер экҗекми?

Шаҗа. Биз ер экҗек! Биз мал бакҗак! Биз зәхмет чекҗек!

Хаҗы Хоррам. Огулларым, зәхмети чекен чексин! Мен сизе диен иномаркаңызы алып берйән, әхли байлыгымы, генҗи-хазынамы пайлап берйән! Машын минип порс атың!

Шаҗа. Кака, Какаҗан! Бизе машын герек дәл! Байлыгың башыны бозма!

Байҗа. Мердан Мухаммедович, бизиң кәренде еримизи алмаң, биз хакыкы дайханлыгымызы гөркезерис!

Башлык. Огланлар! Огланлар, хей ерҗанлы Хаҗы ага кәренде ерини ызына табшырмы? Ол ызына табшырҗак болаянда, Хаҗы аганың ерини алып бормы? Ер сизиңки, экиң, хасыл алың, бай болуң! *(огланлар хашлашярлар).* Адамлар, мен нәхили аҗайып дөврүң башлыгы болдум! Гөрдүң-ха, адамлар ер экҗек, бизе көп ер бер дийип дызашып дурлар! Герегиңиз ер болсун! Дүнйә ер болуп ятыр.

Сеслер. Яшша башлык!

Башлык. Адамлар, бай, кувватлы дөвлетимиз бар! Тутуш дөвлетимиз галкынып гудрат гөркезйән чагы Шасувар обасыны шан-шҗхратлы дайхан бирлешигине өвүрмек биз билен! Ери ер эдйән дайхан! Дайханы дайхан эдйән техника! Хорматлы Президентимиз Гурбангулы Бердимухамедовың кувватлы техникалары алып дуран чагында, өзгерип, өсүп, бейик галкынышлары амала ашырып билмесек бизиң дайхан болмадыгымыз!

Гөчгүнли саз. Башлык гүрлейәр, адамлар эл чарпышярлар…

Ойна гатнашан гахрыманлар орта чыкып хошлашык башлаҗак чагы сагдан алакчап Шаҗа чопан гелйәр, элинде чопан таягы.

Шаҗа. Сакланың, сакланың-эй, мен бир өйленип етишейин-эй!

Солдан эгни чопан таяклы Бегҗе ылгап гелйәр.

Бегҗе. Сакланың-эй, энтек менем өйленемок-эй!

Хаҗы Хоррам. Хов, халайык, ики оглумы өерип уллакан той тутян!

Шаҗаның янында Шелайын, Бегҗәниң янында Гөвхер.

Гырнак. Хусыт дийилсе хусыдов сен, огулларымың херсине бир улы той тутарыс. Ики саны улы той!

Байҗа. Хай, миллет, тоя гелиң-ховвв!

Гахрыманлар гол тутушып томашачылар билен хошлашярлар.

Перде япыляр.